

**JUHÁSZ
GÉZA**
1894—1968

Sorra kidőlnek irodalmunk nagy öregei, immár Juhász Géza is az alföld csendjében pihen a debreceni temetőben. Szülővárosa földjébe tért megnyugodni; s az alföldi metropolis hűséges fiát búcsúztatta a porai fölött mondott halotti beszéddel, mert Juhász Géza élete végéig debreceni maradt. De úgy, hogy közben országos irodalmi készülődéseknek volt részese és mozgatója: a népi írói mozgalom igényes teoretikusát tisztelte benne, költőként, esszéistaként, irodalomtörténet-íróként is jó nevet szerzett magának. 1945-től katedrát kapott a debreceni egyetemen, s ettől kezdve irodalomtörténeti kutatásoknak szentelte erejét. Csokonai körüli vizsgálódásai városa szellemi életében való aktív részvétele, a 20-as években életre hívott és életképesse tett Ady Társaság, a felszabadulás utáni Magyarok c. folyóirat körüli áldozatos munkálkodása mind emlékezetes állomásai tevékeny életének.

Egyetemes horizontokat soha szem elől nem tévesztő életszemléletéből s ezzel összekapcsolt debreceniségéből a vidéken élő irodalom munkásai mindig példát, erőt meríthetnek.

VAJDA LÁSZLÓ
1909—1968

Barátjának lenni feladat volt, és feladatot jelent a továbbiakban is. Ha valaki, ő tudta, hogy a barátság a szó nemes értelmében közös eszméket, mindennekeftől közös erkölcsi magatartást jelent. Tudta, hogy az ember szolgálata tragikus vívódáshoz vezet, mégsem tekintette pályáját önmagáért valónak, s éppen ezért vállalta is a harcot a humánumért. Elvetette az érvényesülés taktikáját, mert ez a nagy műveltségű, rendszeralkotó elme a kisdíák tiszta lelkével csüngött az igazságba vetett hiten. S ha mérhetetlenül szenvedett is a kiközösítettség érzése miatt, ez nem azért volt, mintha hatalomra vágyott volna.

Senkit sem láttam, aki szenvedélyesebben szeretne az embereket, s mindenekelőtt tanítványait. Már halálos betegséggel szívében eljött, ha tanítványai hívták, mert az életnél is több volt számára a hivatás. Hívták, s jött, mert létének fő tartalmát tette a tanítás. A tanításban pedig az emberlét folytonosságának fonalát ragadta meg, s azt el nem engedhette, ha nem akart a semmibe zuhanni.

Volt-e valaha valaki, nem tudom, aki az életszeretnek és a nemlét gyötrő gondolatának nagyobb ellentéteit hordozta volna magában, mint ő. Jellemében volt valami dantei: testtel, lélekkel benne élt korának, társadalmának konkrét mozgalmáiban, ám nagyobbak bizonyult a partmenti hullámverésnél, ár ellen kellett úsznia.

Ha volt valaki, aki vágyott az emberközösség alkotta egységre, ő vágyott rá. Ha volt valaki, aki a poklon is átment volna eszményeiért, hol megrendülten, hol kéréletlenül vitázva, ő az volt. Az volt, de azért tudott az lenni, mert miként Dantét, őt is vonzotta egy meg nem fogható eszmény, mely felé őt a nemes értelemben vett pedagógiai erosz ragadta. És eszembe jut Romain Rolland Michelangelója, kinek törekeny alkotását a benne lakó démon erejét meghaladó teljesítményekre kényszerítette. S végül emlékezett arra a Szokratészra is, aki a szenvedélyes igazságkeresés áldozata.

S ha e távoli csillagképektől a hozzánk közelebb keringőkhöz térünk, vajon nem egy bolygórendszerben látjuk-e őt Móra Ferencsel és Juhász Gyulával? Szinte a maga klasszikusan egyetemes és népién magyar műveltséganyagából tudhatta Móra szellemét oly hiteles bensőséggel felidézni, szinte Juhász Gyula szenvedése ült vonásain.

A nagy embersorsok felemlegetése korántsem olyan virágkoszorú, amelyet csak a ravatalhoz tesz le az ember. Az eszmények az évszázadok embersorsaiból ismert koordináták, amelyek rövid életünket a közösség tudatában képesek messze megtoldani.

Vinkler László búcsúztató beszéde Vajda László ravatalánál.

Vajda László bizonyára nem élt hiába, tudom, hogy hatása mély volt és sokunkat érintett. Tanítványai nemcsak tananyagot, hanem tanítást kaptak tőle, ami azt jelenti, hogy valóságos irodalmat és valóságos esztétikát, az élet igazságának igényét oltotta beléjük.

Én hiszem, hogy sokkal többen ismerték értékeit, mint ahányan ennek a felismerésnek konzekvenciáit az élő Vajda Lászlóra vonatkozóan levonták. Azért kellett idő előtt meghalnia, hogy megértsük: az idő bennünket is sürget, az emberi értékekkel való jó sáfárkodás nem halogatható, ha boldogabbak akarunk lenni, mint eddig. Elétevel és halálával mindannyiunkat érint, bennünk tragikus hős módján a katarzis folyamatát munkálja.

Mindazokkal, akik velem együtt tudják, milyen sokat köszönhetünk neki életünk nemesebbé formálásában, veszek ünnepélyes búcsút attól, ami benne mulandó.

Úgy van rendjén, hogy a szülőt a gyerek, a tanárt a tanítvány búcsúztassa. Úgy van rendjén, hogy — alkotó emberről lévén szó — ez a búcsú pont legyen egy befejezett életmű végén. Pont, amely után — ahogy az elemi iskolákban tanítják — leengedjük a hangunkat: a mondat véget ért.

Ezzel az írással a tanítvány búcsúzik a tanártól, csak hogy nem teheti ki a pontot a lezárt életmű végére, mert ez az életmű csupa kérdő- és felkiáltójel, gondolatjelek és zárójelek szagatják meg, a megnyugtató pontnak nincs helye benne.

Azokban az években, amikor Szeged szellemi világával ismerkedtem, Vajda László nevét még minden eszmecsérén, vitán emlegették, s maga is jelen volt ezeken az eszmecséréken: véleményt nyilvánított, polemizált, bizonyított és cáfolt; az örökmozgó értelem szikrái vibráltak körülötte. A fiatalabbak, akiknek megdöbbenve újságot — meghalt Vajda Laci bácsi — üres szemmel néztek rám, s legföljebb annyit tudtak róla: nemrég a főiskolán tanított. Az irodalmi lexikon ugyan felsorolja, hányféle ágában tevékenykedett az irodalomkutatásnak, s ha végigolvassuk ezt a felsorolást — amely szerint főbb kutatási területei: klasszika-filológia, magyar irodalomtörténet, irodalompedagógia — megsejthetjük, hogy mindebben egy nyugtalan szellem kereste önmagát, a tanár s az ember valóságos mivoltára mégsem következtethünk vissza belőle.

A tanár halála a tanítványnak mindig alkalmat ad rá, hogy régi diákhistóriákat főlemlegessen, közzsájon forgó profszoranekdotákon elandalogjon, s a halál keltette megdöbbenést mindjárt föl is oldja az öregdiák félmosolyába. Sok kedves emlékem van Vajda Lászlóról, hiszen a tanár-tanítvány éveket a jóbarátság évei követték, de hazug és igazságtalan lennék, ha ezen a helyen a kedves emlékekről beszélnék. Vajda László ugyanis nem volt kedves és békés öregember, akinek profszszorkülöncségei jó témájául kínálkoznak a tíz- meg húszéves diáktalálkozóknak. Békétlen ember volt, különös ember. Békétlen az ostobasággal, az ostobaságba való beletrödéssel szemben, különönc tanárként, előadóként, magánemberként. És a világ nem tudta elviselni a békétlenségét meg a különöncségét. Múltak az évek, s az agilis irodalomszervező, aki a felszabadulás után az első vidéki folyóiratot, a debreceni Holnap-ot megindította, az irodalomtörténész, aki Marcus Aurelius Vallomásainak fordításától a Móra-kutatásig annyi mindennel foglalkozott, fokozatosan magára maradt. Falak emelkedtek körülötte, falak, amelyek élete utolsó évében legnagyobb szenvedélyétől, a tanítástól is elválasztották. Olvastam utolsó előadásának szövegét, amelylyel hallgatóitól búcsúzott a számára utolsó tanítási órán. Szavait azokban a napokban az öregedő ember érzelmességének tulajdonítottam, most ébredtem rá, hogy nemcsak a tanítványaitól, az élettől búcsúzott el az utolsó előadással.

Nem értettem, máig se értem, hogy egy ember, aki folytonosan társak után kutatott, hogyan maradhatott olyan kietlenül magára. A mai napig sem értem, miért nem tudjuk megtérni magunk között azokat, akik mindnyájunktól különböznek, akik természetük szögleiteit nem képesek simára csiszolni, akik nem mindig találják meg a legudvariasabb vagy legsemmitmondóbb kifejezést, akik nem jutnak el a hétköznapok reálpolitikájáig. Vajda László nem volt „reálpolitikus”. Nem kereste az ésszerű kompromisszumokat, magával sem egyezkedett. Ezért próbálta mindig megújítani önmagát, ezért vetette magát a munkába minden depressziós hullám után olyan erővel, mint aki most kezdi építeni a saját útját. S annyiféle tevékenységében ezért tűnik életműve félbeszakítottnak, befejezetlennek.

Tanítványa voltam, sovány elégtétel lehetett számára, hogy mindig is annak vallottam magam, s nemegyszer hangoztattam: ő tanított meg a műalkotás, a művészi produktum tiszteletére. És most mégis rossz lelkiismerettel búcsúzom tőle.

FENÁKEL JUDIT